

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱՅՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամերիկայի համար տարեկան 4 տոկոս թղթերով. 20 ֆրանկ. Ներդրողի և այլ տեղերի համար տրվել. 20 ֆրանկ. Տնօրեններին ինքն իր վճարելի փողով ծախքը. Բաժնորդագրությունները կը սկսին ամսագրվածներէն (ըստ Ն. Տ.Ի) և ՎԱՆՆԻԿ վճարելի են: Վեցամսեայ և եռամսեայ բաժնորդութիւններ ալ կընդունուին, առանց ունէ յաւելման բաժնէ գնին վրայ: Նամակ և ծրար պէտք է գրկել հետեւեալ հասցեով. M. PORTOUKALIAN, rédacteur du journal Arménia MARSEILLE (France)

Գ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 6

1887 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 3

ՕԳՈՍՏՈՍ 22 (Հ. Տ.)

ՇԱՐԱՊ

Արհարարական Կ. և Շրթ. օրեր

ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը, եթէ հարկ համարի, հաւատարմութիւն և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւններն: Պարտաւոր չէ վերագրածունել չհրատարակուած ձեռագիրներն: Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով: Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 սանդիւ կարծէ. 1 գլխագիրը 2 սանդիւմ:

Les annonces, en français et en arménien, sont reçues au bureau de la Rédaction (Rue Vacon, 50)

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ձեյթունի հրդեհին առիթով. — Նամակ Ռուսիայէն (Տփլիս). — Պաշկարիալի Հայերու վարժարաններն. — Ռափայի Պատկանեան. — Ֆրանսական լուրեր. — Պաշկարիալ. — Արտասանմանի լուրեր. — Տեղական. — Ծանուցումներ. — Բանասիրական (Ներսէս Ս. Պատրիարքի առեւնաբանութիւնը Հայկական խնդրին վրայ):

ՁԵՅԹՈՒՆԻ ՀՐԴԵՀԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Ձեյթունի հրդեհին վրայ փոքր ի չատէ մանրամաս տեղեկութիւններ հրատարակուած են վերջերս զանազան լրագիրների մէջ: Այդ տակալի հրդեհ եղած է յուլիս 27/8 օգոստոսի երկուշաբթի գիշեր, թրքական ժամ 4ին (եւրոպ. ժամ 11ը 1/4 անցած) և տեւած է ինն ժամ: Ձեյթուն ունէր 1182 տուն, 7 մեծ եկեղեցիներ Հայերի, որոց մէկը կաթոլիկ Հայերի և մէկը բողոքական Հայերի, և մի քանի վարժարաններ. այժմ գրեթէ ամբողջովին տւերակների կոյտ դարձած է: Մտաւորապէս 200 տուն միայն աղատած են, մնացածներն մո.

խիւ դարձած են և այդ տունների բընակիչներն, ըստ տմանց մինչեւ 8000 հոգի, այժմ անպատուար մնացած են բաց օդի մէջ արեւի ու անձրեւի տակ:

Բ. Դուռը ուղարկութիւն չդարձունէր իրենց վիճակի վրայ. գթութիւն չկայ այդ թշուառների համար: Կ. Պօլսի «Լա թիւրքի» կիսապաշտօնական ֆրանսերէն լրագիրը ուղարկութեան արժանի հետեւեալ տողերն գրած է այդ հրդեհի առիթով. «Լա թիւրքի շատ անգամ խօսած է Ձեյթունի և իւր բնակիչների պատերազմաւոր բնաւորութեանը վրայ: Ասոնք իրեն և նոր Սոլիայիներ (Եպիւրոսի հանրածանօթ լեռնաբնակ Յոյներ) իրենց լեռների մէջ պատասպանուած լինելով մի քանի անգամ պատճառ տուած են որ Օսմանեան կառավարութիւնը զօրք զրկէ իրենց վրայ և վերջին ժամանակներն ալ կայսերական կառավարութիւնը մեծ խտուրթեամբ կը շարժէր իրենց նկատմամբ: Այս հրդեհի աղէտը մի շատ ծանր հարուած է իրենց համար: Այժմ մեծ

թշուառութիւն կը տիրէ Ձեյթունի մէջ և Ձեյթունցիքն այնքան հպարտ և անկախ ոգու տէր պիտի ստիպուի իւր լեռներէ իջնել քաղաք ողորմութիւն խնդրելու համար որ չեն մերժեր թշուառին: »

Այդ կիսապաշտօնական թերթի որ թիւրք կառավարութեան նպաստներով կը հրատարակուի, սոյն կծու տողերէն զատ, պէտք է նկատի առնել նաեւ որ այժմեան Մեծ Եգարգոսը Հայկական նախկին կուսակալ Բեաւիլ փաշան է որ 1879ին զօրք հանեց Ձեյթունի վրայ և այնտեղի Հայերէն մի քանին կոտորելով, Ձեյթուն մոռաւ Գաթիքի (Ձեյթունի յաղթուն) տիտղոսն ստացաւ և այդ մտկադրով մի թանկագին թուր ընծայուեցաւ իրեն հանդիսաւոր կերպով: Երբ Բեաւիլ փաշան Մեծ Եգարգոս եղաւ, չորհրհաւորութեան համար իրեն գնացողներէ ոմանք խօսք բացած են նաեւ Ձեյթունի մասին. «Ձեւ մուշար Ձեյթունը, պատասխանած է Բեաւիլ փաշան. ես պիտի աշխատիմ այնտեղ ալ բարեկարգութիւններ մտցունել: »

Արդ, գիտե՞ք թէ թիւրքերն ի՞նչ կը հատկան բարեկարգութիւն տեսնուի: Անոնց ամենէն մեծ բարեկարգիչ Միւհաթ փաշայի օրովն էր, 1876ին, երբ Օսմանեան անուանական Մահմադութեան հրատարակութեամբը ամեն տեսակ բարեկարգութիւններ կը խոստանային, ժողովրդին լուսաւորութեան, հաւատարմութեան և ազատութեան յոյսեր կաւեռելին 21 թիւանօթների արձակմամբ Կ. Պօլսի մէջ, ճիշդ այդ յուսալից օրերի մէջ էր որ անգլին Վան ամենէն առաջ բարեկարգեցին, այրելով լուսաւորեցին և աղքատն ու հարուստը հաւատարգարծուցին:

Պէտքի գաշնագրի կնքուելէն յետոյ ալ թիւրքերն մասնաւոր հոգ տարած են անպաղաք գործադրել իրենց այդ բարեկարգութիւններ, միւրի վրայ նստեցունելով Բողէշ, Եապլին Գարահիսար, Տիլիսի և այլ հայաբնակ տեղեր, և խեղճ Ձեյթուն ալ 2 անգամ կրակի տալով այս վերջին 3 տարիների մէջ: Մարդ կը դարձանայ թէ տղմով և քարով չինուած այդ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄԵՆ. Տ. Տ. ՆԵՐՍԷՍ

Հայրենասիր Պատրիարքի առեւնաբանութիւնը Հայկական խնդրին վրայ

Նիստ 1878 Յուլիս 21/2 Օգոստոսի Ազգային Ներսիսեանական ժողովին

(Շարք 3 թիւէն)

Տեղադրեալները, եթէ այդ յոգնուածի մէջ մեզ համար ցաւալի մի բան կայ, այս է որ մասամբ կը յետաձգէ Հայկական խնդրի լուծումը: Զննելու ազգին յոյսերը, բայց անմիջական դժգոհուած չը տար անոնց: Եւ միթէ կայ մի ազգ որ մէկ անգամ յանկարծ իւր յոյսերի կատարումը տեսած լինի: Պարտաւորութիւնն ու մահն են միայն որ յանկարծ մէկ անգամին կը յարձակին մարդի վրայ. իսկ կեանքն ու բարեկեցութիւնը աւելի յամբարար յառաջ կը թան: Ահա ստոր համար կը սխալին անոնք որոնք կասեն. «Ինչո՞ւ համար սկսեցինք եթէ չէինք կըրնար յաջողել»: Եւ կը յաւելն թէ «Յայտնի էր որ չպիտի յաջողէինք»: Բայց մի օր յաջողեալ համար պէտք էր այսօր սխալ և եթէ ես առաջուց գիտնայի ալ թէ չը պիտի յաջողէր, դարձեալ պիտի ձեռնարկէի այդ աշխատութեան, նոյն իսկ եթէ ազգս ալ ինձ յանցանք համարէր այդ: Բայց ես մինակ չեմ ձեռնարկած այդ գործի. ինձնէ աւելի եռանդուն կերպով

և աւելի շուտ արտայայտած էր ազգը իւր այդ իղձ և ես պատուէր ստացած էի միայն իրադրո՞ւն այն: Արդ, երկու առարկութիւններ եղած են որոնք իմ կրած նեղութիւնների դառնութիւններն աւելցուցած են: Մէկն այս է որ մեք անոր համար քիչ բան ստացեր ենք որովհետեւ քիչ ենք խնդրել եղեր. թէ անկատար կերպով ներկայացուցեր ենք եղեր ազգին իղձը և թէ գիտամբ և խորհրդով այնպէս վարուել ենք որ կէս յաջողութիւն միայն կըրանք ձեռք բերել: Այդ առարկութիւնն անոնքն են որոնք մի քանիներն են: Մի նոր ապացոյց եւս է այդ թէ գերութիւնը ինչ անբարոյականացուցիչ ազգեցութիւն կուտենայ որ մեր բնաւորութեան յատկանիւններէ մին արած է յամառ անվտանգութիւնը: Ահ, եթէ այդ յանդուգն վճիռ առնողներ գիտնային թէ իրենց այդպէս ամբաստանած անձերն այս վեց ամիսների մէջ այնչափ աշխատած յոգնած են որչափ չէին աշխատած իրենց ամբողջ կեանքի մէջ, թէ ինչ որ իրենց ձեռքէ կուգար, ամենն ալ նուիրած են Ազգին, մէկը իւր հարստութիւն, միւսը իւր տաղանդ, մի ուրիշը իւր ազգեցութիւն և ամենքն ալ իրենց աշխատութիւն. եթէ գիտնային թէ ինչպէս արհամարհած են անոնք դժուարութիւններն ու վերտանդներն. եթէ գիտնային թէ լուաղայն համարած են զոհել իրենց շահեր և անձեր քան թէ ազգային ծրագրի մէկ ա-

մենափոքր մասի զոհ լինելուն զիջանիլ. եթէ գիտնային թէ ինչպիսի եռանդուն հայրենասիրութեամբ ոգեւորուած էին, առանց սպասելու ո՞չ փառքի և ո՞չ վարձատրութեան, ո՞չ ներկային և ո՞չ ապագային մէջ. եթէ գիտնային վերջապէս ինչ որ նոյն իսկ ես գիտեմ, պիտի դողային մի այդպիսի դատաւարութիւն արտասանած ժամանակ:

Երկրորդ առարկութիւնը դրսէն կուգայ, կամ լաւ եւս է ասել, չկայ մէկ հայ որ կարենայ անկեղծօրէն անել այդ առարկութիւն. այսինքն թէ ինչ որ Ձեր Պատրիարք Հայ ազգի իղձն անուանած է, պարզապէս իւր հնարած մէկ բանն է այդ և ազգը ամենեւին մասնակից չէ անոր: Օտարը որ կըրցեր է մի այդպիսի միտք յըզանալ, չէ՞ լսած միթէ Ազգին այն անվերջ աղաղակ որ տարիներէ ի վեր կը տեսէ. չէ՞ իմացած ուրեմն այն պաշտօն զոր նոյն իսկ այս ժողով Ազգի անունովն յանձնած է ինձ և զոր վերահաստատեցիք քիչ ժամանակ յառաջ:

Ես ձեզ յայտարարեցի թէ ինչ ձեւ և ինչ կերպարան տալով Հայկական խնդրին ներկայացուցած ենք զայն Եւրոպայի և այժմ այդ ամենը կը բովանդակեմ սա խօսքի մէջ. Հայ վարդապետը Հայաստանի մէջ, առանց քաղաքական ունէ ձգտումի որ մենք երբեք չենք ունեցած և չէինք կրնար ունենալ, քանի որ կը գտնուինք Ն. Վ. Սուլթանի հովանաւորութեան և իւր բարձր Վեհապետութեան ներքեւ:

Ասէ՛ք ինձ, դուք որ բոլոր Հայերի քուէներովն ընտրուած, կղզաք ձեր մէջ ազգային սրտի բարախումբ, ասէ՛ք ինձ եթէ այդ չէ Ազգին իղձը:

Ասէ՛ք, պիտի ներելէ՞ք ինձ եթէ ես լուսութիւն պահած լինէի. եթէ մի այնպիսի վայրկեանի մէջ որ թիւրքերի քրիստոնեայ ժողովուրդների բաղդը պիտի վերաբերէր, Ձեր Պատրիարք անտարբեր կեցած լինէր. պիտի ներելէ՞ք ինձ եթէ, մինչեւ անգամ ունէ յոյս և նեցուկ չունենալով, դիմած չլինէի Ազգերի Վեհաժողովին, դռնէ խնայեալու համար Եւրոպային թէ Արեւելքի մէջ մի ազգ ալ կայ, Հայ ազգը: Պիտի ներելէ՞ք ինձ Գուք և պիտի ներելէ՞ք ինձ մեր նախնիքների ոգիներն, սիսեալ Հայկէն մինչեւ վերջին Լեւոն, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչէն մինչեւ Ներսէս, այն ամբողջ դաս եպիսկոպոսապետների որոնք այնչափ սիրած են իրենց ազգ և այնչափ աշխատած են անոր համար, պիտի ներելէ՞ք ինձ եթէ ամեն արգելքներ ոտնակոխ անելով հասուցած չլինէի Ազգի ազադակն մինչեւ Եւրոպայի ականջը: Ասէ՛ք այդ ձեր հանդիսաւոր քուէով, ձեր միաձայն քուէով, վասն զի այսպիսի հանգամանքի մէջ միաձայն միայն կրնան լինել ձեր քուէներ:

Ասէ՛ք և թող ձեր քուէ դատաստանէ մի այդպիսի այլապէս և զրպարտիչ առարկութեան:

(Շարունակելի)

տնակներ և խանութներ ինչպէս կըր-
նան մի այսպիսի սոսկալի հրդեհ
պատճառել, ինչպէս կարելի էր որ
յուլիս 27/8 օգոստոսի գիշեր, Ձէյթունի
Միջին թաղէն, եղեկիէրան Աստուր
(Աստուածատուր) աղաի տունէն ծայր
տուած հրդեհը տարածուէր չորս կողմ
այդ կառակերտ շէնքերի մէջ և ինն
ժամ տեւելով մոխիր դարձունէր Ձէյ-
թունը, եթէ մի հզօր ձեռքով նա-
խապէս և յատկապէս պատրաստուած
մի դաւադրութիւն չլինէր:

Բայց մինչեւ անգամ համարինք
թէ Ձէյթուն յատկապէս կրակի տըր-
ուած չլինի, այլ պատահամբ եղած.
միթէ՞ կառավարութիւնը պատասխա-
նատու չէ երբ մի այդպիսի մեծ վը-
տանգ կը հասնի ժողովրդին: Ինչու
համար ուրեմն այնպիսի տուրքեր կա-
նեն, հարկեր կը ժողովեն իրենւ օրի-
նաւոր կառավարութիւն. միթէ կա-
ռավարութեան պարագը չէ՞ հսկել
ժողովրդի տաղանդութեանը և որ-
գիշեր վերահաս չարիքներն: Արդ,
մէկ տեղ Քուրդն ու Ձէրքէն կը զար-
նեն ու կը կողոպտեն, մի ուրիշ տեղ
ուր այդ պատուհասներ չեն զօրեր,
սովն ու հրդեհը կը կոտորեն և կը
քանդեն, Արմէնիսի մէկ ծայրէն մինչեւ
Կիլիկիա, Արարատէն մինչեւ Տրոս,
Հայ դաւաճներին հաւաքանքի ձայներն
միայն կը լսուին. և այս գրութեան
մէջ կարելի է ասել թէ թիւրք կա-
ռավարութիւնն անմեղ է, անպարտ
է: Ուրեմն իշխանութիւններն, կա-
ռավարութիւններն՝ որոց ներկայա-
ցուցիչներն խեղճ ժողովրդի տրիւն
արտուրովն հաւաքուած ստակնե-
րով կը պարարտանան, կը գիշտան,
գոյաթեան համար ալ ի՞նչ իրաւունք
(raison d'être) կրնան ունենալ, եթէ
գոնէ չհսկեն իրենց սնուցանող ժողո-
վրդի ապահովութեան և աղէտներէ
ազատ մնալուն:

Ինչ զճ ժողովուրդ. այս ամեն չար-
չարանքներ կրելէ յետոյ, երբ Մեծ
Եայրագոսը խոստանայ օգնել Ձէյթու-
նի հրկիզեալներին, երբ Սուլթանը
հրամայէ ժողովրդէն հաւաքուած ըս-
տակներովն դիպուած Գանձէն մի քա-
նի ոսկի վերադարձունել ժողովրդին,
այդ ժողովուրդ ստիպուած է հրապա-
րակով գոհարանական աղօթքներ մա-
տուցանել իւր եկեղեցիների մէջ և
երկար կեանք մաղթել Սուլթանին որ
թէ եւ Ինք առատաձեռնութեամբ
կօղեն գոհարանական զոհերին, բայց
իւր պաշտօնեային, ժողովրդի կա-
ռավարողներն, ուղղակի կամ անուղ-
ղակի պատճառ եղած են այդ զըժ-
բողութիւնների պատահելուն:

Եւ մենք այս գրութեան մէջ,
կատարեալ հաւատարիմ երեւելու հա-
մար մեր տիրոջ առջեւ, կը լիզենք և
կը համբուրենք այն ձեռք որ կը հար-
ուածէ մեզ . . .

Մ. ֆ.

ՆԱԾԱՅԻՆ ՈՒՌՈՒՄՆԵՐ

Թիֆլիս, յուլիս 28/9 օգոստ. 1887
Ռուսիայի պատերազմական մինիստր
գեներալ-ադիւտանտ Պ. Ս. Վան-
նովսկին այս ամառ եկել էր Կովկաս

և առժամանակ մնաց Աբստումում.
նույն Դեռ չէ եղել գէպը, որ մի որ
եւիցէ մինիստր ըժշկուելու նպատա-
կով մինչեւ այժմ եկած լինէր Կովկաս,
մանաւանդ որ Կովկասի յայտնի ջրերն
էլ կարող չեն մրցիլ նոյնանման ար-
տասահմանեան ջրերի հետ: Պատե-
րազմական մինիստրի ուղեւորութիւնը
աւելի մեծ նշանակութիւն ունէր՝ քան
ըժշկութիւնը. — նա եկել էր դիտե-
լու Կովկասում Ռուսիայի ունեցած
գիւրքը, ռազմական վայրերը և զօրքի
պատրաստականութիւնը: Պէտք է
խոստովանել, որ Պ. մինիստրը գըժ-
գոհ լինելու առիթ չունեցաւ, ամեն
ինչ կարգին՝ կազմ և պատրաստ, ըս-
պասում է ամենափոքր նշանի, որպէս
զի մոտի թշնամու հոգը — Թիւրքիա,
այսինքն Թիւրքահայաստան . . . նոյն-
պէս շատ դոհ է մնացել Ղարսի ամ-
րութիւնից, որը աւելացրած է նորա-
նոր շինութիւններով և հրազեններով,
եթէ մի հայեացք ձգենք Պ. մինիստ-
րի արած ուղեւորութեան վերայ,
պիտի տեսնենք, որ նրա բոլոր ուշա-
գրութիւնը դարձած էր գէպի Ռու-
սիայի Թիւրքական սահմանը. նա Ա-
բստումանից դուրս գալով, յուլիսի
17ին ուղեւորեց Ախալցխայի վերայով
Ախալքալաք, 18ին Ալեքսանդրապո-
լում (Կիւմրի) էր, 19ին՝ Ղարսում,
20ին՝ Սարը դամիշում, 21ին՝ անցաւ
գէպի Թիւրքիայի սահմանագիծ Սօ-
դանուլը, 22ին՝ Ղարսի վերայով վե-
րադարձաւ Ալեքսանդրապոլ և այն
տեղից, Դիլիջանի, Ալատաֆայի և Թիֆ-
լիսի վերայով վերադարձաւ Աբստ-
ումում: Բոլոր վերոյիշեալ տեղերում
պատերազմական մինիստրը բոլոր ի-
րենց մանրամասնութիւններով զննում
էր զօրքերը, հիւանդանոցները, լա-
զարէտները, զօրանոցները, բանակ-
ները, բոլոր զինուորական հաստա-
տութիւններն ու վարչութիւնները:
Նա մանաւանդ աւելի մանրամասն-
օրէն քննեց Ղարսը՝ պատերազմական
(յարձակողական և պաշտպանողական)
տեսակետից: Իսկ Սոդանուլի գնա-
լու նպատակը այն էր, որ քննէ անց-
եալ 1886ին չլինել սկսուած ռազմա-
կան ճանապարհը, որի շինութիւնը
չտապեցնելու համար զինուորներ են
աշխատեցնում վերան: Մինիստրը
մանրամասնօրէն քննեց ռուսների
բռնած ռազմական բոլոր կէտերը սահ-
մանագծի վերայ և նորանոր կարգա-
գրութիւններով ամրացրին այն, ինչ
որ արդէն անառիկ է դարձած զօր-
քերի բազմութեամբ: Մինիստրի ճա-
նապարհորդութեան հետեւանքների
մասին գաղափար տալու համար ա-
ռելորդ չլինի այստեղ առաջ բերել
մինիստրի հեռագիրը, որ Ռուսիայի
կայսրահու ծննդեան օրը լսվել էր
կայսրին. « Կովկասեան զօրքերը, ու-
րոնց ես տեսայ, ամենալաւ դու-
թեան մէջ են գտնվում և ոգեւոր-
ւած են խորին ակնածական հաւա-
տարմութեամբ գէպի ձեռ կայսերա-
կան մեծութիւնը: Երաշխանոր եւ որ
նրանք սրբութեամբ և անձնազոհու-
թեամբ կը կատարեն իրենց պարտա-
կանութիւնը»: որին կայսրը պատաս-

խանեց, թէ «Ինչ որ գրում էք Կով-
կասեան ձեռ տեսած զօրքերի մասին,
հոգով ուրախացում է ինձ, բայց չէ
զարմացում»: Պ. Մինիստրը արդէն
վերադարձաւ գէպի Ռուսիա . . .
Պատերազմական մինիստրի գէպի
Թիւրքիայի սահմանները արած ճա-
նապարհորդութիւնից վերադառնա-
լիս, Դիլիջանում նրան պատահում է
մի գէպը, որը Կովկասում իրերի իս-
կական դրութիւնն է նկարագրում:
Մինիստրը հասնելով Դիլիջան, նկա-
տում է, որ իւր ընդ առաջ հայերը
դուրս են գալիս խաչ ու խաչվառով,
Այդ բանը նրան ուրախացում է,
բայց և զարմացում է և չնորհալա-
ւական խօսքեր է ուղղում գէպի հա-
յերը, որոնք իւրեանց կարգին պա-
տասխանելով կոմպլիմենտներով, իրենց
ուրախացում թիւն են յայտնում, որ
թագաւորը այսպիսի մեծ մարդիկ ու-
ղարկում է ժողովրդի դրոսիսնը հասկա-
նալու համար. մինիստրը ամենալին
արամադիր չէր լսելու նրանց դան-
գաւանքը, իրենց տնտեսական ծանր
գրութեան, և կենսավարական ան-
հարկին կացութեան մասին. ուստի
երբ սկսում է գոհութիւն յայտնել
երկրի խաղաղ առաջընթացին մագին,
խեղճ հայերը չհասկնալով մինիստրի
միտքը՝ որ ռադ էր ուղղում անել նը-
րանց իւր գլխից, յանկարծ անսղա-
սելի կերպով հինգ ննջեցեալների
գիտակցութեամբ կտրուեց շարում
են նրա առաջ՝ որոնք բոլորն էլ դըն-
գալախորով էին եղած . . . Մի-
նիստրը ապշում է և հասկանում թէ
ինչ ծուղակի մէջ է ընկել, ուստի ըշ-
տապում է հայերին խոստումներ ա-
նելով ճանապարհ ընկնել . . . Ար-
պէս զի հասկանալի լինի ննջեցեալնե-
րի յայտնուելու պատճառը, երկու
խօսքով ասենք նրանց սպանութեան
պատմութիւնը, Կովկասի բնակիչնե-
րից թուրքերը գլխավորապէս պարա-
պելով խաչնարածութեամբ, վարում
են մասնաւոր թափառական կեանք.
— հէնց որ գարունը բացուեց թէ ոչ
նրանք բարձրանում են սարերը՝ նախ
ստորոտները՝ ուր կանաչը արդէն հա-
սած է լինում և այնուհետեւ ար-
դէն աստիճանաբար բարձրանում են
վեր՝ մինչեւ գագաթը, ուր նոյնպէս
արօտը վերջանելով և այլ եւս անա-
սուններին ճարակ չդանելով, նոյնպէս
աստիճանաբար իջնում են ներքեւ,
որովհետեւ, մինչեւ նրանց լեռների
գագաթը բարձրանալը, ստորոտնե-
րում արօտը կրկին հասած է լինում:
Ահա, թուրքերի համար տարուայ
այդ ժամանակները ամենաբնական
ժամանակներն են. նրանք զինուած
հրազենների ամենակատարեալագործ-
ուած տեսակներով, բացի գաղթելու
միջոցին արած քաջագործութիւննե-
րից, լեռները հասնելով, սկսում են
այնտեղից իրենց արշաւանքները՝
գէպի հայ անդէն գիւղացիները. —
նրանք իրենց տաւարները քշում են
հայ գիւղացու արօտատեղիները, ու-
տեցնում են արտերը, զնայնում են
ցանքսերը, գողանում են տուրքն ու
ոչխարները, թալանում են անցորդ-
ներին և գիւղերը . . . մի խօսքով

չարած բաները չէ մնում խեղճ հայ
գիւղացու գլխում: Աւելացրէք սրա վե-
րայ և կառավարութեան արդէն իսկ
յայտնի քաղաքականութիւնը — Կով-
կասի ժողովուրդների մէջ թշնամու-
թիւն սերմանել, — հասկանալի կլինի,
թէ ինչի՞ ախարան ստատկանում են
հայի և թուրքի մէջ վէճերը, կու-
նեքը, մարդասպանութիւնները, բայց
և որոնց մէջ միշտ էլ փնտռուողը հա-
յերն են լինում: Ահա՛, այդպիսի գէպ-
քերի զոհեր էին այդ հինգ հոգու-
ղիականքը, որոնց հանել էին պատե-
րազմական մինիստր Վանովսկու ա-
ռաջ: Բայց ահա դրա բուն պատմու-
թիւնը. — սրանից մի քանի ամիս ա-
ռաջ Սալահուդին սար քոչած թուրքե-
րից մի աղայի ոչխարները իջնում են
Դիլիջանի հայերի արտերը և փաշա-
նում են: Դատարանը անուրանալի
փաստեր ունենալով, մեղադրում է
աղային և նրան պիտուաւ ուղար-
կում է նաչալնիկի մօտ մի պահապա-
նի ուղեկցութեամբ: Ազան ճանա-
պարհին մի հանգամանքից օգտուե-
լով, աշխատում է փոխել պահա-
պանից, բայց հրացանի զնդակով պա-
հապանը դետին է դըրում նրան:
Ինչպէս տեսնում էք, բարբառիկ օրի-
նաւոր մահ է և հայերը ոչինչ մեղք
չունեն այստեղ, բայց թուրքերը այդ-
պէս չեն մտածում: Անցեալները Բա-
լահուլի թուրքերը, մեծ բազմու-
թեամբ իջնում են Դիլիջանցիների և
Պոզոսքիլիկների արօտատեղերը
բռնում և սկսում են անխնայ փնտել
արտերին ու արօտատեղիներին: Հա-
յերը գնում են գանգաւո նաչալնիկի
(գաւառապետ) օգնական Մամադ-
աղա Շիլիցին նրանց համոզում է գը-
նալ թուրքերի մօտ և համոզել, որ
բարեկամաբար թողնեն հեռանան ի-
րանց հողերից: Արդէն ձեզ առաջին
թղթակցութիւններից միին մէջ հա-
ղորդել էի, որ կառավարութիւնը Ղա-
ղալի գաւառում բոլոր հայերից հը-
րազենները հաւաքած է, իսկ թուր-
քերին՝ ինքն է դեռ վէճերը բռնա-
նում . . . Եւ նաեւ հայերը վեր են
կենում և գնում են թուրքերին հա-
մադելու, որ խաղաղութեամբ հեռա-
նան իրենց հողերից . . . Դնում են
ի՞նչ եւք է ունենում բանապնայու-
թիւնը, չգիտեմ, միայն վերադարձի
միջոցին դարան մօտ թուրքերը, ու-
րոնց մէջ են լինում և Մամադ-աղաի
եռատուները, հրազեններ են պար-
պում հայերի վերայ, որոնք ոչ մի
գէպ չունենալով, թողնում փոխում
են՝ յարձակման տեղում հինգ հոգի
սպանուածներ թողնելով: Ահա այդ
հինգ հոգու գիտակներն էին, որ Պ.
մինիստրին ընդ առաջ էին դուրս գա-
լիս . . . Ի՞նչ մտածեց, ի՞նչ զգաց
մինիստրը՝ տեսնելով իւր առաջ իրենց
քաղաքականութեան պատկերները, և
— Աստուած գիտէ . . .

Պ. մինիստրը այս օրերս Բաթումի
վերայով կվերադառնայ գէպի Ռու-
սիա՝ ճանապարհին մանրամասնօրէն
հետազոտելով Սեւ ծովի նաւահան-
գիսանքը, երկրի պաշտպանողական
միջոցները, զինուորական այժերը, նը-
րանց կացութիւնը և ռազմական վայ-
րերը: Այս ամենը լաւ գուշակու-
թիւններ չեն: ՆՈՒՐՈՒՄՆԵՐ

կարիւս գտնուող գործակատարներէն ոմանք, մասնաւորապէս Խաղիւի հիւպատոսը, արտօնութիւն ստացեր են կիսապաշտօնական կամ անձնական յարաբերութիւններ ունենալ Ֆէրտինանտ իշխանին հետ :

— Պ. ալ Կիէրս պատասխանելով Բ. Դրան հեռագրին, ըսած է թէ զօրավար Էհրէնբօտ պէտք է ունենայ Պուլկարիւի և Բուսէլիի մէջ նոյն իրաւունքներ ինչ որ ունին Պուլկարիւի մի իշխան և իւր իշխանութիւն պէտք է տեւէ որչափ ժամանակ որ հարկ է մի նոր նախարարութիւն կազմելու և ընտրութիւններն կատարել տալու համար :

— Կ. Պօլէն կը հեռագրեն թէ Ալմանիան սաստիկ ջանքեր կանէ Բ. Դրան մօտ յօգուտ Ռուսիային :

— Ռուսական «Նովոստի» լրագրիւրը կառաջարկէ գրաւել Վառնան և Պուրկաղը և այդ կերպով ստիպել պուլկարներն ճշգրութեամբ գործադրելու Պէրլինի դաշնագիրն :

— Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Բօպուրիի իշխանը մտադիր է Սօֆիան թողուլ և դիւանագիտական միպտոյտ անել Եւրոպայի մէջ :

— «Թայմ» կը գրէ թէ Պէրլինի դաշնագիրը իրաւունք չտար Ռուսիային որ զօրավար Էհրէնբօտը Պուլկարիւս զրկէ միակ Խնամակալի պաշտօնով :

— Պէրլինի դաշնագիրն ստորագրող պետութիւններն խորհրդակցութեան պիտի հրաւիրուին Տատեան Յարութիւն Էֆէնտիի և զօրավար Էհրէնբօտի ստանձնելիք պաշտօնի բընութեանը վրայ : Կերեւի թէ Բ. Դուռը և Ռուսիան պատրաստուած են իրենց կողմէ պատուիրակ զրկել զանոնք Պուլկարիւս Այս նկատմամբ անգագար բանակցութիւններ կը լինին Ռուսիայի, Ալմանիայի և Թիւրքիայի մէջ և երբ այս երեք պետութիւններ իրար հետ մի համաձայնութեան յանգին, Թիւրքիան պիտի հրաւիրէ Աստորիային, Ֆրանսային, Անգլիային և Իտալիային որ իրենց սրոյում տան իրենց լինելիք առաջարկութեան վրայ : Արդէն կիսապաշտօնապէս իմաց տրուած է իրենց, սկսուած բանակցութիւնները մասին :

— Պուլկարական նախարարութիւնը կազմուած է հետեւեալ կերպով. Պ. Սթամպուլովի նախարարապետ և նախարար Ներքին գործերի, պ. Սթրանսօքի՝ արտաքին գործերի, պ. Նաչէվիչ՝ ելեւմտական, պ. Մուտքուրօֆ՝ պատերազմական, պ. Ժիվքօֆ՝ հանրային կրթական, պ. Սթայիլովի՝ դատական :

ԱՐՏԱՍՏԱՆՄԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

Զարին գէժ մի նոր գաւաղբութեան մասին ալմանական լրագիրներին մէջ գրուած լուրերն թէւեւ անհիմ համարուեցան, բայց մի քանի լրագիրներ կը պնդեն դեռ նորոք ըստուգութեան վրայ : «Նստիծնալ Չայթունի» հրատարակածին նայելով, Զարը օգոստ. 20ին Բրամսօն-Սըլօն

Ս. Պետերբուրգ գնացած ատեն, պահպան զօրքի սպայի կերպարանքով ծառայող մի նիհիլիստ՝ ընկալելով երկու անգամ կրակ արած է Չարին վրայ։ Առաջին հարուածը չէ դիպած, իսկ երկրորդը Չարի զգեստներին քսուելով անցեր է։ Կտակ թէ այն օրէն ի վեր կայսրուհին տկար է։

— Ռուսիայի կայսրը և կայսրուհին օգոստոս 26ին կէսօրէն վերջ հասեր են Քօբէնհալ (Ճանիմարքա) և անմիջապէս մեկնած են գէպի Ֆրէսէնսպորկի գղեակը։

— Պէրլինի քաղաքական շրջաններին մէջ լուր կը պտտի թէ Վիլհէլմ կայսրին և Չարին տեսակցութիւնը որ հաւանական կը թուէր այս վերջին օրեր, որոշուած է արդէն։ Տեսակցութիւնը պիտի լինի Սթէթինի (Ալմանիա) մէջ, սեպտ. 12ի միջոցներ։ Կատեն թէ Չարը տկարութիւն ունի։ Երբեք ևս չի նկատուի ձախ ուսին վրայ։ «Վիլհէլմի Թաղապար» լրագիրն կը կարծէ թէ այդ տկարութիւնը յօգացուած է, այլ հետեւանքն է իրեն դէմ եղած այն դաւադրութեան որի վրայ գրուեցաւ լրագիրներին մէջ վերջին օրեր։

ՏԵՂԱԿԱՆ

Սէն-Լազարի տարեկան տօնավաճառը սկսած է օգոստոս 31ի գիշեր։ Սէն-Միշէլի հրապարակը և Պուլվար Շավը հետաքրքիրներով, զբօսասէրներով և գնորդներով կը լեցուն գիշերներն։

— Արժ. Տ. Սահակ Հայրը Փարիզէն վերադարձած է երէկ Մարսէյլ։ Խաղողի օրհնութեան հանդէսը վաղը պիտի կատարուի մատուռին մէջ։

— Վահագն Օսեան էֆէնտի քոյրը Ալն. Օրիորդ Էֆտիկ Բարիզէն եկած է Մարսէյլ և այսօր կը մեկնի Կ. Պոլիս Մէսածըրի («Տօնա») շոգէնաւով։

— Մեր աղին բարեկամ Պրն. Երուանդ Իւթիւճեան Արշակունի երկուշաբթի օր կը վերադառնայ Փարիզ։ Պարոն Արշակունի աշխատեցաւ Մարսէյլի մէջ անցուցած օրերն օգտակար անել նաեւ իր հայրենակիցներէ, օգնելով անոնց իւր ուսմամբ բժշկական արուեստին։ Անկեղծ շնորհակալութիւններ։

ԾԱՆՈՒՅՈՒՄՆԵՐ

COMITÉ DES CONCOURS POÉTIQUES
DU MIDI DE LA FRANCE
Anciens concours poétiques de Bordeaux

APPEL AUX POÈTES

Le trente-neuvième concours poétique ouvert en France le 15 Août 1887, sera clos le 1er Décembre 1887. Vingt médailles, or, argent, bronze seront décernées.

Demande le programme, qui est envoyé franco, à M. Evariste CARRANCE, président du Comité, 6, rue du Saumon, à Agen, Lot-et-Garonne. — Affranchir.

CONTES GRIVOIS

Par ÉVARISTE CARRANCE

Un petit volume in-18; prix 0,50 centimes.

Si vous voulez rire à vous tordre, achetez les CONTES GRIVOIS. Il y a dans ces pages légères une gaieté inextinguible, un parfum rabelaisien qui s'associe aux mets épicés qu'adoraient les disciples d'Epicure. Il faut lire et relire : *La voix d'en haut*, *Les grands pendards*, *La soupe du provincial*, *Les baisers rendus* et *La tournée de Monseigneur*.

Adresser, pour recevoir le petit volume franco, 0,50 cent. à M. le Directeur de la *Revue Française*, à Agen.

BIBLIOGRAPHIE

L'AVENIR DE NOS ENFANTS, par Elysée Reclus. Prix franco : 10 centimes. En vente à la *Librairie des Deux-Mondes*, Paris, 17, rue de Loos, X^e arrondissement.

Cette page éloquent du grand penseur socialiste est une des plus belles qui aient été écrites contre l'asservissement dont l'enfance est victime.

L'humanité du lendemain dépend toujours de l'état dans lequel ont évolué les jeunes générations de la veille.

Conclusion de l'auteur : « Apprenons à les élever de manière à les développer dans la santé physique et morale la plus parfaite. » Nous voudrions voir cette intéressante brochure entre les mains de tous ceux de nos amis qui s'occupent des questions sociales en général et particulièrement des questions d'enseignement.

ՆՍԻՈՒ ԴԻՐՔԵՐ

Արմենիայի խմբագրատունը ծախու կը գտնուի հետեւեալ գիրքերն ուրանք իրենց առջեւ նշանակուած գիններով կը զրկուին ուղղութիւն, վառար ծախքը խմբագրատունէն վճարուելով։ Ստակը կանխիկ չվճարուած գիրք չզրկուիր։ Կտակ թէ ստակ չընել մանտա-փոստով կամ ֆրանսական նամակագրոշխներով (timbres-poste)։ Նոյնպէս և ամերիկեան տղար թղթ-թաղթամով (1 տղարը 5 ֆրանկի հաշուով)։

1. ՐԱՅՅԻ—ԿԱՅՅԵՐ. Ա. և Բ. Հատորներ։

Ազգային վիպագիր Պրն. Բաֆֆիի գործերին մէջ առաջին տեղը կը գրուեն ԿԱՅՅԵՐը։ Այս գիրքը կը ծանօթացունէ ընթերցողը տաճկական և պարսկական Հայաստանի գլխաւոր տեղերին հետ, հետաքրքրաշարժ տեղեկութիւններ կուտայ քաղաքների դաշնադրան ցեղերի և հայերի դրութեան, վարքի և բարքի մասին։ Նա ցոյց կը տայ այն ծրագիր որին ոչեւք է հետեւին Հայաստանի մէջ գործելու զոգներն։ Մի խօսքով, թէ՛ իբր ազգային ընտիր վիպասանութիւն և թէ՛ իբր հայրենասիրական գործունէութեան վարդապետարան և ծրագիր, արժան է որ գտնուի այս գիրքը ամեն հայրենասէր Հայի տուն։

Դին Ա. Հատորին 7 ֆր. Բ. Հատորին 8 ֆր. և 50 անթիմ։ Երկու հատորներն միասին գնողին 15 ֆր.։

2. ՐԱՅՅԻ—ՓՈՒՆԶ. Ա. և Բ. Հատորներ (Ա. Հատորը կը պարունակէ Բաֆֆիի ոտանաւոր բանաստեղծութիւններն և Բ. Հատորն իւր գրած մի քանի վէպերն)։ Երկու հատորներն միասին 10 ֆր. և 50 անթիմ։

4. ԴԱՄԱՆ—ՔԱՅԻՊԱ—ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. (Ազգային առաջնակարգ բանաստեղծ Ռ. Պատկանեանցի ազատաշունչ և հրահանգիչ բանաստեղծութիւններն կը պարունակէ. սկիզբն գրուած է հեղինակին պատկերը)։ 2 ֆր.

5. ԳԱՄԱՆ—ՔԱՅԻՊԱ—ԱԶԱՏ ԵՐԳԵՐ. (Դամառ-Քաթիպի «բանաստեղծութիւններ»)էն Ազատ Երգերի մասը առանձին տետրակով տպագրուած, 20 անթիմ։

6. ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ—ՎԱՆԳՈՅԺ. (Ամեն Խրիմեան Սրբապետի գրած սրտաշարժ, խրատական և ազատաշունչ տետրակը 1876ի Վանի հրդեհին նկատմամբ)։ 70 անթիմ։

7. Գ. ԱՐՈՎԵԱՆՅԱՆ—ՀԱՅՈՅ ԱԶԳԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ. (Ամեն Հայի համար անհրաժեշտ պարտք է խմանալ իւր ազգի պատմութիւնը, գիտնալ թէ ինչպէս սկսեր է իւր ազգ, որտեղ ունեցեր է իւր հայրենիք, ինչպէս եկեր հասեր է մեր օրեր, որոնք եղած են իւր երջանկութեան և իւր թշուառութեան պատճառներ և այլն)։ Գեորգ Արովեանց որ Տփղիսի ներսիսեան վարժարանին մէջ Հայոց պատմութեան ուսուցիչ էր և որ յանկարծ մի օր, չգիտցուի ինչ կերպով, անյայտացած է, իւր աւանդած դասերի համառօտութիւնը գրի վրայ ամփոփած և թողած էր։ Այդ «Համառօտութիւն Հայոց ազգի պատմութեան»ը որ մինչեւ այժմ երբորդ տպագրութեան արժանացած է, ի սկզբան կուտայ տեղեկութիւններ Հայաստանի հին աշխարհագրութեան վերաբերեալ և պատմութիւնն ալ այնպիսի ոճով կանէ որ չներկայացունէր միայն թագաւորների կուխներ, այլ և կը պատկերացունէ հայ ժողովրդի վիճակը)։ 2 ֆր.

8. ԳԱՐԻԲԵՆԻ. ԵՊ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ—ՆԻԿՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ (Պատմութիւն դարձին Հայկազանց Լեհաստանի ի Կաթողիկոսութիւն)։ 1 ֆրանկ

9. ԳԱՐԻԲԵՆԻ. ԵՊ. ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ գրած ԼՍԱՐԱՆ անուն հետեւեալ տետրակներն որոնք հոգեշահ պատմութիւններ և օգտակար տեղեկութիւններ կուտան, կը ծախուին իւրաքանչիւրը 35 անթիմ

Ա. Պատմութիւն վարուց Մեծին Ներսէսի Հայրապետին մերայ։

Բ. Եգիպտոսի հնութիւնները։

10. Ա. ՏԵՐ ՅԱՎՈՅԵԱՆ—ՀԱՅՐԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. (Պատկերազարդ ձեռնարկ աշխարհագրութեան)։ 2 ֆր.

11. ԵԶԵԻԿ ԳԶՆՅ. ԵՐԶՆԵԱՆՅԱՆ—ՀԱՅՐԵՆԱԳԻՏՈՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳԱՐԱՆ Հայ գործերի համար (Արժ. Տ. Եզնիկ քահանայն որ հայկական ձայնաղը-

րութեան ուսուցիչ է Տփղիսի ներսիսեան վարժարանին, 172 երեսներէ բաղկացած այս երգարանի մէջ ժողոված և հրատարակած է ազգային 104 երգեր, անոնց եղանակներն ալ ձայնագրելով հայկական խաղերով)։ 2 ֆր. 80 անթիմ)

ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԱՆԻ

Ա. ՀԱՅ ԳԻԻՅԱԶՆՈՒՆԻ ՄԸ (Եւրոպայի մէջ բնակած մի Հայի Հայաստանի վերայ արած խորհրդածութիւններով կը սկսի և մի Անգլիացու բերնով կը պատմէ Երեւանցի մի հայ աղջկան հաստատամտութիւնը մահմէտական կրօնը չընդունելու և իր հայ նշանածի հաւատարիմ մնալու համար)։ 30 անթիմ.

Բ. ՀԱՅ ԳԻԻՅԱՅԻ (Հայ գիւղացիների բուն վիճակը որ շատերին անծանօթ մնացած է, ուսումնասիրելու պէտքը կը ներկայացունէ)։ 20 անթիմ.

Գ. ՍԱՂՄՈՍ ԻՍՐԱԵԼԻ (Հայաստանի ազատութեան ցանկացող մի Հայի մաղթանքներն և մտածումներն են Սաղմոսի ոճով գրուած)։ 40 անթիմ.

ԼԵԻՈՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ ՊԱՅԿԵՐԸ

Կրիկիտի վերջին թագաւոր Լեւոն Լուսինեանի որ կը հանդէս փարկի ի Սէն-Տընի Կեղեւտիքեանց վանքին մէջ, չիրմին պատկերը կը գտնուի «Սրմէնի» խմբագրատունը։ Շիւթին վրայ կայ, տապանադիրէն դատ, և Լեւոն թագաւորի արձանը։

Պատկերի գինն է 60 անթիմ։ Խմբագրութիւնն կը վճարէ փոստի ծախքը։

ՀԱՅՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

ՕՏԱՐՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՄ

Փորձի խմբագրապետ Մեծ. Պրն. Արդար Յովհաննէսեանի կարգացած մի հրապարակական դասախօսութիւնն է Հայկական խնդրին նկատմամբ Թիֆլիսի ժողովարանին մէջ 1879 թ. մայիսի 17ին։ Կը ներկայացունէ Եւրոպացիների նկատառութիւնները Հայերի մասին և կը նկարագրէ Լոնտոնի Անգլո-Հայկական Մասնաժողովի արած միջոցները 1878 յուլիսին, Հայկական խնդրին համար։ Կը ծախուի «Արմէնիա» խմբագրատուն։ Գինն է 1 ֆր., փոստի ծախքը մեր վրայ։

ՏՆՕՐԷՆ—ԽՄԲԱԳԻՐ

Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱՆԱՆԻ

Le Gérant : FÉLIX ENFFANTIN.

ՄԱՐՍԵՅԼ

Հայերից տպարան Մ. Փորթուգալեանի Marseille. — Imprimerie du Midi, M. SCHICKLER rue Vacon 50.